

JANUSZ GMITRUK

ORCID: 0000-0002-2603-5565

MHPRL@MHPRL.PL

Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie

Prof. dr hab. Piotr Matusak (1941–2020) – historyk dziejów ojczystych

Ph.D. Piotr Matusak (1941–2020)
– Historian of the Native History

Piotr Matusak urodził się 7 IX 1941 r. we wsi Sulisławice w powiecie sandomierskim w rodzinie chłopskiej. Był synem Tymoteusza i Marianny Podsiadły ze wsi Jeziory. Miał brata Jana (24 IV 1948) i siostrę Halinę (7 IX 1945). Po ukończeniu w latach 1948–1955 Szkoły Podstawowej w Sulisławicach podjął naukę w Liceum Pedagogicznym w Sandomierzu, które ukończył z dobrym wynikiem w 1961 r. Będąc członkiem szkolnego koła historycznego, poznawał przeszłość Sandomierza i zabytki miasta. To w szkole średniej rozbudowano w młodym człowieku zainteresowanie historią. Fascynowała Go również technika.

Podstawy materialne rodziny stworzył pradziadek Piotra – Jan. Po powrocie z wojny rosyjsko-japońskiej zakupił wspólnie z czterema gospodarzami z sąsiednich wsi folwark Jeziory. Podzielono go na pięć części. Do podziału były pola uprawne, łąki i lasy. Pradziadek zakupioną część podzielił między dwanaścioro dzieci. Jego syn Tymoteusz, ojciec Piotra, otrzymał 2,5 ha gruntu, 0,5 ha łąki i kawałek lasu. Zabudowania gospodarcze w Sulisławicach składały się z domu, którego ściana była opalona po pożarze, usytuowanego w centrum wsi na skarpie. Rodzice prowadzili w oborze hodowlę bydła i drobiu. Stodoła znajdowała się na polu przy uprawach zboża. Po I wojnie światowej grunty zostały skomasowane. Wtedy to ojciec Piotra podjął decyzję, aby na obszarze 1,5 ha zasadzić sad, w którym rosły jabłonie, grusze, śliwy, wiśnie, czereśnie i orzechy. Sad dostarczał dodatkowych dochodów ze sprzedaży owoców do przetwórci. Rodzice nie posiadali konia. Zbyt mało było ziemi do jego wykarmienia. Najczęściej tuczono trzy świniaki przeznaczone do uboju na święta i żniwa.

Ojciec Piotra był gospodarzem wykształconym. Ukończył szkołę średnią. Był naczelnikiem poczty w Sulisławicach po II wojnie światowej aż do swojej

śmierci w 1977 r. Poczta mieściła się na parterze w jego prywatnym domu. Po śmierci ojca pocztę prowadziła matka.

Po pożarze wsi z inicjatywy księdza powstała Ochotnicza Straż Pożarna (OSP). Cała rodzina Matusaków w Sulisławicach działała w OSP. Tymoteusz Matusak od 1919 r. był wiceprezesem OSP, a od kiedy miał problemy ze wzrokiem, pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Rewizyjnej. OSP miała na początku bardzo prymitywny sprzęt. Składał się z wozu konnego i ręcznej pompy. Później zakupiono pompę motorową, wybudowano strażnicę. Strażnica i szkoła były miejscem życia kulturalnego wsi. Piotr od najmłodszych lat był członkiem OSP w Sulisławicach. Zawsze w niedzielę rano odbywały się ćwiczenia OSP.

Sulisławice były wsią średniej wielkości, liczyły około stu domów. Do Łoniowa, najbliższej, ale oddalonej o 5 km miejscowości, w której znajdował się przystanek autobusowy, prowadziła utwardzona droga. Elektryczność dotarła do Sulisławic w 1964 r. Piotr i Jego rodzeństwo, Halina i Jan, uczyli się przy lampie naftowej.

Od najmłodszych lat Piotr pracował na roli i w sadzie. Umiał kosić zboże i trawę. W czasie wakacji spał z bratem na sianie, aby rano wstawać do pracy przy żniwach. Miał duże zdolności w pracach technicznych. Umiał pracować wydajnie i rozsądnie organizować pracę. W kontaktach z kolegami był bardzo towarzyski, uczynny. Umiał ich zabawić. Często były to figle polegające na przeniesieniu bramy od jednego sąsiada do drugiego. W szkole średniej występował z racjonalnymi projektami technicznymi, które mogły być wykorzystane w pracach szkoły. Za tą aktywność był nagradzany, m.in. publikacją pt. *Młody konstruktor*. W czasie wakacji w Liceum Pedagogicznym grywał w siatkówkę i piłkę nożną. Z bratem Janem często wybierali się na grzyby. Podczas jednej z takich wypraw znaleźli zardzewiały karabin bez drewnianej kolby. Dla młodych chłopaków posiadanie takiej pamiątki było niezwykle frajdą. Karabin ukryli w stodole pełnej zboża. Jakież było ich rozczarowanie, gdy nie mogli go znaleźć w czasie omłotów zboża. Przed Świątami Wielkanocnymi konstruowali samopaly z metalowych rurek do strzelania na wiwat. Na szczęście chłopięce eksperymenty nie zakończyły się nieszczęściem. Był muzykalny – grał na skrzypcach, lubił tańczyć.

Sulisławice były wsią wyjątkową na Ziemi Świętokrzyskiej. Nazywana była świętokrzyską Częstochową, do której co dwa tygodnie przybywały pielgrzymki. Dom Piotra znajdował się blisko kościoła. Był mimowolnym świadkiem tych uroczystości.

Piotr wyrastał w tradycji ludowej, narodowej i chrześcijańskiej. W Sulisławicach były dwa kościoły – stary z 1320 r. i nowy wybudowany w Niepodległej. W starym kościele jest obecnie muzeum „Jędrusiów”. W Sulisławicach

drukowane było pismo „Odwet”. Wiąckowie, Józef i Stanisław, byli kuzynami Podsiadłów – matki Piotra Matusaka. Piotr wychowywał się w atmosferze legendy partyzanckiej, której symbolem byli „Jędrusię”. W czasie II wojny światowej funkcjonowało określenie Republika Sulisławicka. Na cmentarzu parafialnym znajduje się wiele mogił partyzantów. Stąd nazywany jest cmentarzem garnizonowym.

O szczególnej roli, jaką odgrywały Sulisławice w ruchu oporu, świadczyły wydarzenia, które miały miejsce w latach wojny. Dnia 25 V 1942 r. w Sulisławicach odbyło się konspiracyjne spotkanie „Jędrusiów”, nazywane w historiografii zjazdem, na którym organizator i dowódca oddziału Władysław Jasiński „Jędrus” przedstawił strategię walki i wyznaczył na swojego zastępcę Józefa Wiącka „Sowę”. Spotkanie to wynikało ze szczególnej aktywności Niemców, którzy zwalczając „Jędrusiów”, wyznaczyli wysoką nagrodę za wydanie w ich ręce W. Jasińskiego. Niemcy nie aresztowali jednak „Jędrusia”, zginął w walce. 11 I 1943 r. w nocy na cmentarzu w Sulisławicach odbył się uroczysty pogrzeb W. Jasińskiego.

W dwa miesiące później, 11 III 1943 r., niemiecka żandarmeria przeprowadziła aresztowania członków ruchu oporu w Sulisławicach. Naczelnika poczty Stefana Błasiaka, działającego w wywiadzie „Jędrusiów”, uratowała Maria Matusak, matka Piotra. Ta dzielna kobieta mimo grożącego jej niebezpieczeństwa ukryła Błasiaka tak, że Niemcy go nie znaleźli. 22 VIII 1943 r. patrol „Jędrusiów” stoczył walkę z żandarmerią w Sulisławicach. Zginęli w walce „Zdzich”, Bolesława Kozłowska „Księżna”, Wanda Szczęśniak „Wanda”. W majową niedzielę 1944 r. żołnierze AK zorganizowali pod kościołem wiec na temat scalenia Batalionów Chłopskich (BCh) z Armią Krajową¹.

Piotr, już jako uczeń Liceum Pedagogicznego w Sandomierzu i Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie, nadal uczestniczył w życiu kulturalnym wsi. Prowadził we wrześniu uroczystości dożynkowe. Robił to perfekcyjnie. W kolejnych latach zapraszano go do prowadzenia tej uroczystości. Jego dowcipy, ciekawe informacje na temat dożynek były długo komentowane. Praktyki pedagogiczne odbywał w miejscowej szkole podstawowej. Zajęcia prowadzone przez Piotra były ciekawe i zajmujące. Podczas wakacji, po uprzednim przeszkoleniu, podejmował prace zarobkowe jako likwidator szkód w rolnictwie.

W 1965 r. zawarł związek małżeński z Krystyną Wiśniewską, córką Mieczysława, która mieszkała w Krakowie przy ul. Ariańskiej u ciotki Zdzisławy

1 P. Matusak, *Ruch oporu na ziemi opatowsko-sandomierskiej w latach 1939–1945*, Warszawa 1976, s. 37, 327, 516.

Wiśniewskiej. Przyjęcie odbyło się w Warszawie, w mieszkaniu matki żony przy ul. Rakowieckiej 33.

Po śmierci ojca Piotra jego matka sprzedawała dom i gospodarstwo i wyjechała do Kielc, gdzie mieszkała córka Halina. W miejscu, gdzie stał dom rodziny Matusaków, nowy właściciel wybudował sklep. Dawna skarpa, na której ulokowany był dom, przestała istnieć, została zniwelowana.

Na każde zaproszenie druhów strażaków przybywał do Sulisławic. Uczestniczył aktywnie w uroczystościach, wygłaszając referaty i pogadanki. Był powszechnie szanowany w Sulisławicach. Często zasięgano u Niego rady w sprawach studiów. Jeśli mógł, to udzielał bezinteresownej pomocy. Szczególnie troszczył się o wykształcenie brata i siostry, którzy kończyli uczelnie w Krakowie.

W 1961 r. P. Matusak rozpoczął studia historyczne w Wyższej Szkole Pedagogicznej (wsp) w Krakowie. Bardzo aktywnie działał również w Studenckim Kole Naukowym im. Joachima Lelewela. Pracami tego koła kierował wybitny badacz historii regionalnej prof. dr hab. Feliks Kiryk. W czasie studiów wstąpił do Związku Młodzieży Wiejskiej (ZMW). W latach 1965–1966 kierował Zarządem Uczelnianym tej organizacji. Działalność w ZMW zainspirowała Go do podjęcia badań poświęconych dziejom wsi, ruchu ludowego i ruchu młodowiejskiego. Pod kierunkiem prof. dr. hab. Józefa Buszki – pracownika i wykładowcy wsp w Krakowie – przygotował pracę magisterską pt. *Działalność parlamentarna ludowców w Sejmie w latach 1930–1935*, którą obronił 29 VI 1966 r., uzyskując dyplom magistra historii. Praca trafiła do zbiorów Zakładu Historii Ruchu Ludowego.

Po ukończeniu studiów P. Matusak przeniósł się do Warszawy, gdzie podjął pracę zawodową jako archiwista, a następnie asystent naukowo-badawczy w Wydziale II Wojny Światowej Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie. W tej placówce zainteresował się historią wojskowości. Praca z dokumentem, udostępnianie go naukowcom, fascynowała młodego archiwistę. Uczestniczył również w pracach badawczych, w tym w przygotowaniu do druku informatorów archiwalnych.

Za radą kolegów postanowił rozwijać się naukowo i zapisał się na seminarium doktoranckie prof. J. Buszki na Uniwersytecie Jagiellońskim. Swoje badania skupił na dziejach ruchu oporu w powiatach opatowskim i sandomierskim.

Dnia 1 XII 1968 r. P. Matusak zmienił pracę archiwalną na redakcyjną w Redakcji Historii *Wielkiej Encyklopedii Powszechnej* w Państwowym Wydawnictwie Naukowym w Warszawie. W lutym 1970 r. awansował na kierownika nowo powstałej jednostki, której zadaniem była redakcja tzw. haseł zbiorczych. Równocześnie powołano go do zespołu badawczego Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce. Dzięki współpracy

z Komisją zaprzyjaźnił się z wybitnymi badaczami: Czesławem Łuczakiem, Czesławem Madajczykiem i Zygmuntem Mańkowskim.

Dnia 1 IX 1970 r. otrzymał propozycję pracy w Wojskowym Instytucie Historycznym na stanowisku adiunkta w Pracowni Ruchu Oporu Zakładu II Wojny Światowej. Przygotował tam pod kierunkiem prof. dr. hab. J. Buszki pracę *Ruch oporu na ziemi opatowsko-sandomierskiej 1939–1945*. Praca ta stała się Jego dysertacją doktorską. Obroniona została 19 I 1973 r. na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Trzy lata później została opublikowana w wydawnictwie Ministerstwa Obrony Narodowej.

Praca doktorska, niezwykle obszerna i udokumentowana źródłowo, przyniosła Autorowi dużo satysfakcji i wymierne korzyści naukowe i materialne. Wzbudziła zarazem wiele zazdrości, ponieważ Piotr nie ukrywał, że zbiera materiały do pracy habilitacyjnej. Pracą o ruchu oporu na ziemi opatowsko-sandomierskiej wszedł głęboko w regionalną problematykę II wojny światowej. Mógł na jej podstawie prześledzić procesy tworzenia się konspiracji zbrojnej na Kielecczyźnie. Powiat Opatów i Sandomierz posiadały najlepiej rozwinięte struktury konspiracyjnego ruchu ludowego. Poznanie tej problematyki przybliżyło Piotra do badań nad działalnością zbrojną BCH. Był orędownikiem wprowadzenia tej problematyki do badań Wojskowego Instytutu Historycznego (WIH). Znał dobrze środowisko historyków zajmujących się dziejami II wojny światowej w Krakowie, Lublinie, Poznaniu i Warszawie. W połowie lat 70. XX w. wspólnie z Janem Nowakiem i ze mną opracowaliśmy kalendarium działalności bojowej BCH. Książka ta stała się podstawą do powstających monografií Batalionów. Ponieważ WIH był recenzentem prac historycznych wydawanych w Polsce, Piotr miał wgląd w dorobek pisarski tego nurtu naszej historiografii, często przy tym opiniował publikacje dotyczące wysiłku zbrojnego Polaków w czasie II wojny światowej.

Przez wiele lat pełnił funkcję sekretarza naukowego w WIH, dwa lata kierował akcją ankietyzacji wśród żołnierzy podziemia na terenie Kielecczyzny, Małopolski i Śląska.

W Pracowni Ruchu Oporu WIH powstała synteza: *Polski ruch oporu 1939–1945*. P. Matusak wspólnie z dr. Tadeuszem Rawskim i mgr. Bogdanem Kobuszewskim wypracował jej koncepcję. Nad tematem badawczym zespół autorski pracował około ośmiu lat. Jej efektem była zbiorowa praca o objętości 120 arkuszy. Praca ukazała się drukiem w październiku 1988 r. Brałem udział w tym projekcie naukowym jako autor jednego z tekstów.

Rozprawę habilitacyjną P. Matusak przygotował na temat: *Ruch oporu w przemyśle wojennym okupanta na ziemiach polskich 1939–1945*. Dnia 15 XII 1983 r. Rada Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Jagiellońskiego nadała dr. P. Matusakowi stopień naukowy doktora

habilitowanego. Praca habilitacyjna została opublikowana w 1983 r. i następnie wyróżniona nagrodą Ministra Szkolnictwa Wyższego, Nauki i Techniki, a w 1985 r. II nagrodą Ministra Obrony Narodowej.

Kontynuacją tej problematyki badawczej była monografia: *Eksploatacja przemysłu przez okupantów i walka polskiego podziemia w latach 1939–1945*. Podsumowaniem i jednocześnie docenieniem dorobku naukowego P. Matusaka był uzyskany w 1989 r. tytuł profesora nadzwyczajnego i w 1995 r. – profesora zwyczajnego.

W ramach planów badawczych WIH zespół – P. Matusak, Janusz Gmitruk i Witold Wojdyła – przygotował monografię wojskową: *Bataliony Chłopskie 1940–1945*, opublikowaną w 1987 r. Wspólnie ze mną i J. Nowakiem opracował *Kalendarium działalności bojowej BCH 1940–1945* wydane w 1983 r.

Piotr zainicjował także badania nad udziałem grup zawodowych w walce podziemia konspiracyjnego. Wspólnie ze mną przygotował tom wspomnień wojennych leśników: *Gniewnie szumiał las. Wspomnienia leśników polskich 1939–1945* (Warszawa 1982) oraz tom wspomnień kolejarzy: *Żołnierze żelaznych szlaków. Wspomnienia polskich kolejarzy* (Warszawa 1988). Wspólnie ze Stefanem Lewandowskim opracował wspomnienia: *Pocztowcy i łącznościowcy w walce z okupantem hitlerowskim 1939–1945* (Siedlce 1996).

Wiele czasu poświęcił popularyzacji osiągnięć badawczych nad ruchem oporu w kraju i w Europie. Był członkiem Kolegium Redakcyjnego obcojęzycznego czasopisma historycznego Wojskowego Instytutu Historycznego „Historia Militaris Polonica”, wznowionego nakładem Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego. Od 1986 r. był także członkiem Komitetu Redakcyjnego serii źródeł wydawanych w języku niemieckim nakładem Instytutu Zachodniego – „Documenta Occupationis”.

Bardzo aktywnie uczestniczył w krajowym życiu naukowym, współpracując z Instytutami Historii: Uniwersytetu Jagiellońskiego, Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; ponadto z Instytutem Zachodnim, Zakładem Historii Ruchu Ludowego, Instytutem Historii Polskiej Akademii Nauk, Główną Komisją Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – Instytutem Pamięci Narodowej, Polskim Towarzystwem Historycznym i towarzystwami regionalnymi.

Wspólnie ze mną związał się z odrodzonym po 1980 r. Związkiem Młodzieży Wiejskiej. W 1982 r. współorganizował i pełnił funkcję wiceprzewodniczącego Komisji Historycznej Zarządu Krajowego ZMW. Kierował także redakcją „Roczników Dziejów Ruchu Młodowiejskiego” (1986–1987). W 1984 r. został powołany do Prezydium Komitetu Olimpiad ZK ZMW oraz był sekretarzem Olimpiady Wiedzy o Wsi.

Komisja Historyczna Zarządu Krajowego ZMW, którą kierowałem od października 1982 r., była inna od pozostałych działających w Związku. Stanowiła najliczniejszą osobowo strukturę, jaką posiadał ruch młodzieżowy w swoich dziejach; koordynowała 49 komisji wojewódzkich, które przeciętnie liczyły ponad stu członków. Łącznie w Komisji Krajowej i komisjach wojewódzkich działało ponad 5 tys. młodzieży.

Komisja Historyczna przekształciła się w społeczny Instytut Ruchu Młodzieżowego. Zebrałiśmy znaczących badaczy dziejów ruchu młodzieżowego. Inicjowaliśmy konferencje o charakterze ogólnopolskim. Jedną z najbardziej znaczących społecznie i naukowo była konferencja naukowa poświęcona 55. rocznicy powstania Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” zorganizowana przez Komisję Historyczną ZMW i Uniwersytet Jagielloński we wrześniu 1983 r. Jej obrady odbyły się w sali senatu UJ. W Krakowie zebrałi się wszyscy żyjący członkowie władz naczelnych i wojewódzkich ZMW RP „Wici”. Stanowiło to wyraz przywiązania do wielkich idei demokracji i sprawiedliwości społecznej wyrażonej w programie agrarystycznym ZWM RP „Wici” i jednocześnie był to symbol poparcia, jakiego weterani ruchu młodzieżowego udzielili odrodzonemu w 1980 r. ZMW. Materiały z konferencji ukazały się drukiem. Bez twórczego udziału Piotra w przygotowaniu, przeprowadzeniu tej Konferencji oraz opracowaniu referatów konferencyjnych i ich zredagowaniu, przedstawione wydarzenie nie mogłoby zakończyć się sukcesem.

P. Matusak systematycznie pogłębiał i rozwijał swoje zainteresowania badaniami nad dziejami drugiej wojny światowej oraz nad metodologią i metodyką pracy badacza dziejów ruchu oporu. Wspólnie z prof. dr. hab. Witoldem Biegańskim, a następnie samodzielnie, przez blisko dziesięć lat prowadził w WIH seminarium doktorskie z tematyki polskiego ruchu oporu. Po zaprzestaniu działalności WIH-u Piotr, jako promotor, kontynuował te prace w moim gabinecie w ZHRL przy ul. Grzybowskiej.

W 1992 r. rozpoczął pracę dydaktyczną, naukową i organizacyjną w Wyższej Szkole Rolniczo-Pedagogicznej w Siedlcach (WSR-P). Został pozyskany do pracy przez dziekana dr. Franciszka Gryciuka. W 1995 r. podjął równocześnie pracę jako samodzielny pracownik naukowy w Mazowieckiej Wyższej Szkole Humanistyczno-Pedagogicznej w Łowiczu, gdzie wkrótce objął stanowisko dziekana Wydziału Humanistycznego, a następnie dziekana Wydziału Historycznego. Prowadził studia magisterskie stacjonarne i zaoczne oraz podyplomowe. Przyczynił się do rozwoju uczelni i wzrostu jej prestiżu. Jego koncepcja podniesienia poziomu tej placówki naukowo-dydaktycznej nie została jednak należycie doceniona.

Na uczelni siedleckiej P. Matusak przyczynił się do wzbogacenia jej profilu badawczego, rozwijając humanistykę. Z poświęceniem szukając

sojuszników, czynił starania, aby WSR-P przekształcić w uczelnię uniwersytecką. W tych projektach wspomagałem Piotra, mając dobre kontakty z parlamentem. Pracując w Siedlcach, włączył się do badań nad historią Podlasia. Został prezesem Siedleckiego Towarzystwa Naukowego. W latach 1993–1998 był dyrektorem Instytutu Historii Wydziału Humanistycznego, następnie wybrano Go na dziekana Wydziału Humanistycznego (dwie kadencje – lata 1999–2005). Będąc dziekanem, wystąpił z wnioskiem o wydzielenie z Wydziału Humanistycznego Instytutu Zarządzania i przekształcenia go w Wydział Zarządzania, co zostało zrealizowane przez władze uczelni. Przyczynił się do powołania nowych kierunków studiów: politologii i neofilologii, doprowadził do uzyskania przez Wydział Humanistyczny prawa doktoryzowania w zakresie nauk humanistycznych (kierunek: historia).

Po przejściu w 2013 r. na emeryturę w Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym w Siedlcach, podjął pracę w Bielsku-Białej w niepublicznej Wyższej Szkole Administracji. Praca na tej uczelni umożliwiła Mu bliższe kontakty z młodszym bratem Janem zamieszkałym na Śląsku. Jednak intensywna praca naukowa, dojazdy z Warszawy, wyczerpały Jego żelazne zdrowie. Stracił przytomność podczas zajęć, przeszedł ciężką operację, po której zrezygnował z pracy dydaktycznej w WSA. Wrócił do pracy naukowej w zaciszu domu, który stworzyła Mu dr Grażyna Korneć, Jego miłość. 20 lat żyli w związku partnerskim. Zamierzali się pobrać. Śmierć zniweczyła te plany.

Z Jego inicjatywy utworzono prestiżową nagrodę Złotego Jacka, fundowaną przez rektorów uczelni siedleckich, Marszałka Województwa Mazowieckiego, Siedleckie Towarzystwo Naukowe i Stowarzyszenie „Brama”. Nagrody były wręczane corocznie w czasie Siedleckich Dni Nauki. Był Przewodniczącym Jury kilku ogólnopolskich konkursów historycznych: „Prawda i Pamięć”, „Małe ojczyzny w Wielkiej Europie”, „Powstania Polskie 1944 r”. Piotr był także współtwórcą Unii Profesorów w Siedlcach i członkiem jej zarządu.

W latach 1990–1993 uczestniczył w pracach Komisji Kwalifikacyjnej Rady Szkolnictwa Wojskowego i Nauki, w latach 1992–2000 – Centralnego Ośrodka Metodycznego Studiów Nauczycielskich MEN przy WSP w Krakowie. Był członkiem Konferencji Rektorów Wyższych Szkół Pedagogicznych, Rady Fundacji Edukacyjnej „Transformacje”, wiceprzewodniczącym (od 1999) Rady Naukowej Mazowieckiego Stowarzyszenia Naukowego im. S. Herbsta, członkiem Komisji Historycznej Zarządu Krajowego Towarzystwa Uniwersytetów Ludowych, a od 1988 r. członkiem Rady Uniwersytetów Ludowych Zarządu Krajowego ZMW.

Profesor P. Matusak został powołany do Komitetu Nauk Historycznych PAN, gdzie powierzono Mu funkcję zastępcy przewodniczącego Komisji

Historii Wojskowości. Był założycielem i członkiem Zarządu Głównego Ludowego Towarzystwa Naukowo-Kulturalnego, Stowarzyszenia Frankfurter Projekt Deutsch-Polnische Geschichte i Amerykańskiego Towarzystwa Bibliograficznego. Był założycielem i pierwszym prezesem Stowarzyszenia Historyków Wojskowości, prezesem ZG Stowarzyszenia Dom Polski „Sarmacja”. Był członkiem towarzystw naukowych w Warszawie, Sandomierzu i Drohiczyźnie. Był członkiem honorowym Komitetu Festiwalu Nauki i Sztuki w Siedlcach. W 2004 r. uzyskał nominację i wpis do Złotej Księgi Nauk Humanistycznych.

Niezwykle ważną działalnością społeczną Piotra, rozpoczętą jeszcze w szkole średniej, była OSP w Sulisławicach. Utrzymywał z nią kontakt, studiując w Krakowie i pracując w Warszawie. W 1992 r. po objęciu funkcji prezesa Ochotniczej Straży Pożarnej RP przez Waldemara Pawlaka odrodziła się też Komisja Historyczna. Jej przewodniczącym został prof. dr hab. Józef Ryszard Szaflik. Razem z Piotrem wchodziliśmy w skład Prezydium Komisji. W 2008 r. po śmierci prof. J.R. Szaflika Piotr objął przewodnictwo Komisji Historycznej. W 2013 r. po zmianach organizacyjnych w strukturze Komisji byliśmy z Piotrem wiceprzewodniczącymi Komisji do 2019 r. W czasie ostatniego posiedzenia Komisji przypominał o 100-leciu zjednoczenia ruchu strażackiego, które zostało dokonane 8–9 września 1921 r. Przypominał o inicjatywie budowy pomnika strażakom w stolicy. Wspólnie z Piotrem organizowaliśmy co roku przeglądy kronik OSP połączone z konferencjami naukowymi i wręczaniem nagród za najlepsze prace naukowe o historii OSP.

Razem z Piotrem na Uniwersytecie Przyrodniczo-Humanistycznym, prowadząc seminaria magisterskie, propagowaliśmy dzieje ruchu strażackiego. Powstałe prace trafiały do Izby Pamięci ruchu strażackiego ZG ZOSP usytuowanej w budynku OSP w Wesołej.

Piotr zorganizował w Instytucie Historii Akademii Podlaskiej pracownię wydawniczą, która wydała kilkanaście znaczących publikacji. Uczestniczył w wydawaniu: „Szkieł Podlaskich” (od 1994 r. członek Rady Naukowej, następnie redaktor), „Podlaskiego Kwartalnika Humanistycznego” (członek redakcji), obcojęzycznej „Doctriny” (przewodniczący Rady Naukowej), następnie od 2004 r. redaktor; „Transformacji” (1995 – członek Rady Redakcyjnej), „Mazowieckich Studiów Humanistycznych” (członek Rady Redakcyjnej, 1996–2002), „Prac Archiwalno-Konserwatorskich” (od 2001 r. członek Kolegium Redakcyjnego), „Roczników Dziejów Ruchu Ludowego” (od 1996 r. członek Kolegium Redakcyjnego), „Zeszytów Historycznych ZG OSP” (od 1996 r. członek Kolegium Redakcyjnego), „Pro Memoria” (od 2002 r. członek Komitetu Programowego), „Zeszytów Naukowych

WSRP. Historia” (red. naczelny), „Zeszytów Wiejskich” (stały recenzent pisma Interdyscyplinarnego Zespołu Badania Wsi UŁ).

Brał czynny udział w pracach badawczych nad monografiami miast podlaskich: Siedlec, Sokołowa Podlaskiego, Radzynia Podlaskiego i Węgrowa. W Siedlcach opublikował kilka swoich podstawowych prac, w tym: syntezę *Druża wojna światowa* (Siedlce 2003, Warszawa 2005, współautor i redaktor naukowy), książki: *Edukacja i kultura Polski Podziemnej 1939–1945* (Siedlce 1997), *Wywiad Związku Walki Zbrojnej – Armii Krajowej 1939–1945* (Siedlce 2002), za którą otrzymał nagrodę Złotego Jaka, sześć tomów dokumentów *Powstanie warszawskie 1944* (Warszawa 1997–2004), *Europa walcząca 1939–1945* (Siedlce 2005). Wspólnie z Siedleckim Towarzystwem Naukowym podjął trud wydawania serii „Monografie Podlaskie”, których opublikowano pięć. Był współorganizatorem kilkudziesięciu sesji naukowych. Wypromował 150 magistrów historii i 15 doktorów nauk humanistycznych. Jego dorobek naukowy i publicystyczny obejmuje około 500 prac, 40 książek, w tym 7 obcojęzycznych, a 25 to prace indywidualne. Jako pracownik naukowy posiadał znaczący i liczący się w skali kraju i Europy dorobek naukowy. Specjalizował się w historii najnowszej, zwłaszcza w dziejach drugiej wojny światowej.

Jako wychowawca i nauczyciel akademicki był wymagający zarówno wobec siebie, jak i innych. Był lubianym przez studentów konsekwentnym i dobrym wychowawcą. Posiadał niezwykłą umiejętność skupiania wokół siebie ludzi i integrowania środowiska, był człowiekiem życzliwym, optymistycznym, z dużym poczuciem humoru. W życiu kierował się indiańską zasadą w stosunkach między ludźmi „Topór dla wrogów, serce dla przyjaciół”. Nie uprzedzał się do ludzi mimo doznanych przykrości.

Za wieloletnią pracę naukową, dydaktyczną, organizacyjną i wychowawczą został odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Komisji Edukacji Narodowej, medalem „Za zasługi dla Kielecczyny”, Złotą Odznaką „Za zasługi dla archiwistyki”, medalem „Za zasługi dla obronności kraju” oraz Złotą Honorową Odznaką Związku Młodzieży Wiejskiej i medalem „Za zasługi dla Siedleckiej Uczelni” oraz „Za Zasługi dla Siedleckiej Humanistyki” – Medal im. Księżnej Aleksandry Ogińskiej.

Zmarł 7 czerwca 2020 r. o godz. 00:20 w Warszawie na chorobę nowotworową. Jego pogrzeb odbył się na Cmentarzu Bródnowskim. Spoczął w kwaterze 66g-6-10. Przy grobie zgromadzili się koledzy, przyjaciele, znajomi. Żegnali profesora: były premier W. Pawlak, prezes Związku Ochotniczych Straży Pożarnych; prof. dr hab. Tamara Zacharuk, Rektor Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach; prof. dr hab. Tadeusz

Panecki, Prezes Stowarzyszenia Historyków Wojskowości. Prowadziłem tę ceremonię i przemawiałem ostatni. Jeszcze przed Jego śmiercią, 6 czerwca o godz. 22:00 dzwoniłem do niego, aby Go poinformować o skierowaniu do druku wspólnej publikacji. W planach były jeszcze dwie książki. Podejmę próbę ich zredagowania i wydania.

7 września 2020 r. zorganizujemy w Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego spotkanie „Pro memoria” poświęcone prof. dr. hab. Piotrowi Matusakowi. Cześć Jego pamięci.